

Piotr Wojnarowicz

SAKRAMENTY ŚWIECEN I MAŁŻEŃSTWA
WEDŁUG MOTU PROPRIO
OMNIUM IN MENTEM BENEDYKTA XVI

Dnia 26 października 2009 r. Ojciec święty Benedykt XVI wydał list apostolski w formie motu proprio¹ *Omnium in mentem*² (co w języku łacińskim znaczy „wszystkim pod rozwagę”). Dokument ów wprowadził zmiany do pięciu kanonów Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.³ Wprowadzone poprawki trudno uznać za rewolucyjne pod względem wpływu na życie przeciętnego chrześcijanina, jednak ich znaczenie w kontekście teologicznego i duchowego rozwijania myśli prawnej Kościoła jest nie do przecenienia, niezależnie od tego, czy zasięg zastosowań wprowadzonych zmian dotyczy kwestii praktycznych, czy tylko teologicznych.

Promulgowany podczas pontyfikatu Jana Pawła II, na mocy konstytucji apostolskiej *Sacrae disciplinae leges* z 25 stycznia 1983 r. KPK/83, jest dziełem prawnym, którego myśl niezaprzeczalnie swoje pochodzenie wywodzi z myśli soborowej, powstałej na Soborze Watykańskim II. Został on

MGR LIC. PIOTR WOJNAROWICZ – doktorant, Wydział Prawa Kanonicznego UKSW;
e-mail: voynar@gmail.com

¹ Motu proprio – list papieski, wydany i powstały z inicjatywy biskupa Rzymu. Prawa ustanowione przez taki dokument są niezależne od czynników zewnętrznych, zaś wszelkie dyspensy i przywileje zachowują ważność, nawet stojąc w sprzeczności z dotychczas istniejącymi przepisami. Por. *ABC Chrześcijanina. Mały słownik*, red. S. Zaleski, Warszawa 2001, s. 217.

² B e n e d y k t XVI, *List apostolski motu proprio „Omnium in mentem” na temat zmian w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r.* [dalej cyt.: OM], 26.10.2009, „L’Osservatore Romano” (wyd. polskie) 5 (2010), s. 13-14.

³ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; *Kodeks Prawa Kanonicznego*. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej cyt.: KPK/83].

zwołany przez Ojca świętego Jana XXIII w odpowiedzi na ogromne tempo przemian zaistniałe we współczesnym świecie, które dotyczyły też Kościoła stanowiły dla niego poważny problem. Sobór został uroczystie otwarty 11 października 1962 r. Obradował na czterech sesjach, które odbywały się na przestrzeni ponad trzech lat. Po pierwszej z nich zmarł Biskup Rzymski Jan XXIII, a kolejnym trzem sesjom przewodził nowo wybrany papież Paweł VI, za którego pontyfikatu zostały zakończone obrady Soboru Watykańskiego II (8 grudnia 1965 r.)⁴.

Już od czasu zakończenia Soboru wiadome było, że z uwagi na zakres zmian, które wprowadzał on do Kościoła poprzez przyjęte dokumenty (cztery konstytucje, dziewięć dekretów i trzy deklaracje), potrzebna będzie nowa kodyfikacja prawna, bowiem istniejący od 1917 r. Kodeks Piobenedyktyński⁵ zdecydowanie nie pasował do myśli teologiczno-prawnej, która przyświecała Soborowi.

Specyfika dzisiejszego prawa, w tym interesującego nas prawa kanonicznego, opiera się z jednej strony na konieczności dostosowywania go do bardzo szybkiego tempa zmian, w celu jak najlepszego służenia wszystkim tym, dla których prawo jest uchwalane, z drugiej zaś na uszczegóławianiu przepisów, które mają rozwiewać wątpliwości prawne i zapobiegać stosowaniu działań prawnych, których efekty mogą być zupełnie odmienne od pierwotnej myśli prawodawcy. W dobie bardzo łatwego dostępu do informacji, a także licznych ataków na Kościół, z wykorzystaniem wszelkich dostępnych środków prawnych, takie działania na polu jurysprudenecyjnym są wręcz konieczne i tak m.in. tłumaczy powód powstania motu proprio *Omnium in mentem* Ojciec święty Benedykt XVI, co podkreśla na wstępie dokumentu, pisząc o konieczności skutecznego zagwarantowania jedności doktrynalnej i zgodności z celem duszpasterskim norm kodeksowych.

Zmiany zawarte w opisywanym liście apostolskim dotyczą dwóch zagadnień: kwestii sakramentu święceń (zmiany w dwóch kanonach) i kwestii sakramentu małżeństwa (zmiany w trzech kanonach). W przypadku kanonów dotyczących sakramentu święceń główną kwestią jest „rozdzielenie powszechnego kapłaństwa wiernych i kapłaństwa służebnego” (OM, wstęp) oraz zagadnienie trzech stopni sakramentu święceń. Jeśli zaś chodzi o sakrament małżeństwa, papieskie motu proprio zajmuje się praktyczną kwestią postępowania z osobami, które do tej pory były określane formułą „for-

⁴ Por. A. Giuseppe, *Krótką historia II Soboru Watykańskiego*, Warszawa 2006.

⁵ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus*, 27.05.1917, AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej cyt.: KPK/17].

malnym aktem wystąpiła z Kościoła”, a pragną zawrzeć związek małżeński z katolikiem. Wprowadzone przez papieża Benedykta XVI zmiany weszły w życie w dniu 8 kwietnia 2010 r.

1. ZMIANY W KODEKSOwym PRAWIE DOTYCZĄCYM SAKRAMENTU ŚWIECEN

Ojciec święty Benedykt XVI, wprowadzając zmiany w kan. 1008 i 1009 KPK/83, podkreślał, że czyni to, aby „lepiej wyrazić naukę zawartą w konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*” (OM, wstęp). Dodatkowo zaznaczył, że odpowiednie zmiany idące w tym samym kierunku, zostały już wprowadzone do Katechizmu Kościoła Katolickiego za czasów jego poprzednika na tronie piotrowym – Jana Pawła II: „Sakrament święceń przyjmującego go upodabnia do Chrystusa dzięki specjalnej łasce Ducha Świętego, czyniąc go narzędziem Chrystusa dla Jego Kościoła. Świecenia uzdalniają go, by mógł działać jako przedstawiciel Chrystusa, Głowy Kościoła, w Jego potrójnej funkcji kapłana, proroka i króla”⁶.

Pierwszym problemem, którym zajął się papież w *Omnium in mentem*, jest kwestia rozróżnienia powszechnego kapłaństwa wiernych oraz kapłaństwa służebnego. Aby zrozumieć istotę zagadnienia kapłaństwa powszechnego należy przypomnieć, że nauczanie Kościoła, którego wyraźniejszą formę wprowadził do KPK/83 Benedykt XVI, zostało przedstawione w soborowej konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium*⁷. Znaleźć w niej możemy opis powstania ludu Bożego, który początkowo złożony był z Izraelitów, zaś po zawarciu Nowego Przymierza, składał się ze wszystkich ochrzczonych. Lud ten powstał, gdyż „podołało się jednak Bogu uświęcić i zbawiać ludzi nie pojedynczo, z wykluczeniem wszelkiej wzajemnej między nimi więzi, lecz uczynić z nich lud, który by Go poznawał w prawdzie i zbożnie Mu służył” (LG 9). Ojcowie soborowi nadmieniają: „Toteż ów lud mesjaniczny ustanowiony przez Chrystusa dla wspólnoty życia, miłości i prawdy, używany jest również przez Niego za narzędzie zbawienia wszystkich i posłany jest do całego świata, jako światłość świata oraz sól ziemi” (LG 10).

⁶ Por. *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 1581.

⁷ Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”*, 21.11.1964 [dalej cyt.: LG], w: Sobór Watykański II, *Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*, Poznań 2002, s. 104-166, nr 9-11.

Kapłaństwo powszechne, różniąc się od kapłaństwa służebnego, dopełnia je i wspólnie z nim uczestniczy w jedynym kapłaństwie Chrystusa. Mając w pamięci różnicę, jaka jest pomiędzy rzeczywistościami obu form kapłaństwa, należy pamiętać o cechach wspólnych i koniecznej wspólnoty, dobrze widocznej przy sprawowaniu wszystkich sakramentów⁸. Zakres kapłaństwa wiernych w nauce Kościoła znaleźć można w definicji wiernego, zawartej w kan. 204 § 1 KPK/83: „Wiernymi są ci, którzy przez chrzest wszczępieni w Chrystusa, zostali ukonstytuowani Ludem Bożym i stawszy się z tej racji na swój sposób uczestnikami kapłańskiego, prorockiego i królewskiego posłannictwa Chrystusa, zgodnie z własną każdego pozycją, są powołani do wypełniania misji, jaką Bóg powierzył pełnić Kościołowi w świecie”.

Potwierdzenie tej doktryny, mówiącej zarówno o powszechnym kapłaństwie wiernych, jak i o tym, co odróżnia je od kapłaństwa służebnego, znaleźć można w instrukcji Kongregacji ds. Duchowieństwa *Kapłan, pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej* z 2002 r., gdzie jest ona zaprezentowana w takim sformułowaniu: „W społeczności tego kapłańskiego ludu ustanowił więc Pan kapłaństwo posługi, do którego zostają powołani niektórzy wierni, aby służyli wszystkim innym z miłością pasterską i wykonywali świętą władzę. Kapłaństwo wspólne i kapłaństwo posługi różnią się między sobą istotą, a nie tylko stopniem: nie chodzi tu tylko o bardziej lub mniej intensywny udział w jedynym kapłaństwie Chrystusa, ale o istotnie różne rodzaje uczestnictwa”⁹.

Powyższa nauka jest oczywiście pochodną nauki soborowej z *Lumen gentium*, podobnie jak nauka dotycząca kapłaństwa hierarchicznego. Podkreślenie hierarchiczności Kościoła, zwłaszcza jeśli chodzi o kapłaństwo służebne, a także szczegółowe wyjaśnienie ról, jakie w Kościele posiadają biskupi, prezbiterzy i diakoni, przyświecało zarówno jurystom tworzącym Kodeks Prawa Kanonicznego, jak i Benedyktowi XVI podczas pisania motu proprio *Omnium in mentem*.

Uporządkowany opis hierarchii duchowieństwa przekazany w Konstytucji dogmatycznej *Lumen gentium* (nr 18-29) począwszy od biskupa, który jest naznaczony pełnią sakramentu kapłaństwa i jest szafarzem łaski najwyższego kapłaństwa (nr 26), poprzez prezbitera, stanowiącego ze swoim

⁸ Por. M. S a j, *Zmiany w kodeksowym prawie sakramentu święceń*, „Prawo i Kościół” 3 (2011), s. 178.

⁹ Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Instrukcja Kapłan, Pasterz i Przewodnik wspólnoty parafialnej*, 4.08.2002, nr 6.

biskupem jedno grono kapłańskie (nr 28), aż po diakona, który ma asystować i pomagać (nr 29), przedstawiony został w KPK/83, w zmienianych przez list apostolski Benedykta XVI kanonach, jednak wybrana forma zapisu nie oddawała w pełni myśli soborowej. Tyczy się to m.in. w dużej mierze pozycji diakona, który tradycyjnie był postrzegany (wypaczając w ten sposób jego pierwotną rolę w Kościele) jako stopień na drodze do prezbiteratu. Tymczasem odnowienie diakonatu, a także odrodzenie mało popularnej instytucji diakona stałego, znakomicie sprawdzającej się zwłaszcza w warunkach misyjnych¹⁰, i postawienie go we właściwej roli, w której jest on powołany do posługi – zwłaszcza związanej z liturgią, miłością i słowem – pozwala właściwie korzystać z tej instytucji Kościoła w duchu, w jakim została ona erygowana.

Obydwa zmienione kanony, dotyczące sakramentu święceń, należy traktować łącznie, bowiem zarówno zmiany w kan. 1008, jak i kan. 1009 mają wspólne podłoże i prowadzą do jednego celu prawnego. Prawodawca w kan. 1008 przed zmianami stanowił: „Na mocy ustanowienia Bożego, przez sakrament kapłaństwa niektórzy spośród wiernych, naznaczeni w nim niezatartym charakterem, są ustanawiani świętymi szafarzami; są oni mianowicie konsekrowani i przeznaczeni ażeby – każdy odpowiednio do swojego stopnia, wypełniając w osobie Chrystusa-Głowy zadania nauczania, uświęcania i kierowania – byli pasterzami Ludu Bożego”. Usunięty został z niego fragment „wypełniając w osobie Chrystusa-Głowy zadania nauczania, uświęcania i kierowania – byli pasterzami Ludu Bożego”, w miejsce którego zostało zamieszczone sformułowanie: „służyć ludowi Bożemu, z nowego i szczególnego tytułu” (OM 1).

W tym miejscu należy bezpośrednio przyjrzeć się treści zmian w kolejnym kanonie, by ujrzeć pełnię myśli przyświecającej Ojcu świętemu przy zmianach kodeksowych. Prawodawca w kan. 1009 stanowił bowiem następująco: „§ 1. Święceniami są: biskupstwo, prezbiterat i diakonat. § 2. Są one udzielane przez nałożenie rąk i modlitwę konsekracyjną, przepisaną dla poszczególnych stopni w księgach liturgicznych”. Te paragrafy nie zostały zmienione, lecz został dodany trzeci paragraf o treści: „§ 3. Ci, którzy zostali ustanowieni biskupami lub prezbiterami, otrzymują misję i władzę działania w osobie Chrystusa-Głowy, natomiast diakoni zostają ustanowieni po to, by służyli ludowi Bożemu poprzez diakonię liturgii, słowa i mi-

¹⁰ Por. W. Śmigiel, *Diakoniat stały w Polsce – eksperyment, czy przywrócenie właściwego i trwałego stopnia hierarchicznego w Kościele?*, „Roczniki Pastoralno-Katechetyczne” 3 (58) 2011, s. 349-350.

łości” (OM 2). Zmiany w obydwu kanonach podkreślają konieczność służenia ludowi Bożemu przez kapłaństwo służebne, wedle swej hierarchii, czyli posiadanego stopnia święceń. Wytłumaczone zostaje wszystkim, których KPK/83 obowiązuje, że przedstawicielami Chrystusa jako Głowy Kościoła są biskup i prezbiter, nie zaś diakon, którego rola służebna, obecna w doktrynie¹¹, dzięki obecnemu zapisowi w Kodeksie, została odpowiednio umocowana prawnie.

2. ZMIANY W KODEKSOWYM PRAWIE DOTYCZĄCYM SAKRAMENTU MAŁŻEŃSTWA

Drugim problemem prawnym, którym zajął się Ojciec święty Benedykt XVI, były małżeństwa strony katolickiej z osobami, które przed zawarciem związku wystąpiły z Kościoła aktem formalnym. Ich sytuacja prawna dotycząca *ius matrimonium* wyglądała tak, że mimo braku więzi z Kościołem (a bardzo często z przepisów korzystały osoby, które posiadały jawnie wrogi stosunek do wiary i Kościoła) nie obowiązywały ich przepisy regulujące dyspensy od przeszkody różnicy religii, kanonicznej formy małżeństwa, a także zezwolenia potrzebnego w przypadku małżeństw mieszanych (odpowiednio kan. 1008, kan. 1117, kan. 1124). Benedykt XVI zauważa: „nowe prawo zdaje się stwarzać, przynajmniej pośrednio, pewne ułatwienia lub jakby bodziec do apostazji” (OM, wstęp).

Sens wprowadzenia zmian w przepisach dotyczących prawa małżeńskiego, a zwłaszcza drażliwej kwestii osób, które odłączyły się od Kościoła, jest widoczny, gdy na problematykę małżeństw apostatów spojrzysz z perspektywy nie tylko prawnej, ale też duszpasterskiej i społecznej. Niezaprzeczalnie postępująca, nasilająca swoje tempo w ostatnich czterdziestu latach, laicyzacja społeczeństwa, połączona z dotykającą Kościół zinstytucjonalizowaną wręcz wrogością, poczyniła ogromne szkody w umysłach wielu wiernych, stawiając ich w opozycji do wiary i Kościoła. Podejmowanie formalnych aktów w pewien sposób zostało ułatwione poprzez ustalenie prawne, jak taka procedura ma wyglądać. Odbywało się to na poziomie lokalnym (poszczególnych konferencji biskupów), m.in. w Polsce, gdzie Ko-

¹¹ Por. P. Małek, *Odnowiona struktura posługi diakona w świetle pasterskiej władzy biskupa i prezbitera według nauki Soboru Watykańskiego II*, Kraków 2008, s. 27-29.

nferencja Episkopatu Polski 27 września 2008 r. wydała dokument „Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła”¹².

Ojciec święty Benedykt XVI skonsultował swoje przemyślenia dotyczące konieczności podjęcia odpowiednich zmian w prawie, m.in. z przedstawicielami Kongregacji Nauki Wiary i Papieskiej Rady ds. Tekstów Prawnych, pragnąc znaleźć rozwiązanie pozwalające na sanację wspomnianych przepisów KPK/83¹³.

W przedsoborowym Kodeksie Pio-benedyktyńskim can. 2314 § 2 wymagał od apostatów, heretyków i schizmatyków wyrzeczenia się błędu w formie przysięgi, składanej przed ordynariuszem bądź dwójką świadków. Podobna forma będąca raczej nie do utrzymania w dzisiejszej sytuacji teologiczno-prawnej, nie wchodziła oczywiście w rachubę, jednak specyficzna sytuacja apostatów w KPK/83 dzięki zmianom wprowadzonym przez motu proprio Benedykta XVI po pierwsze dała jasny przekaz stojącej za nią myśli teologicznej, po drugie uprościła sytuację prawną, dzięki czemu zmalało ryzyko nadużyć interpretacyjnych i zawieranie małżeństw, które mogłyby okazywać się nieważne.

Prawodawca w kan. 1086 dotychczas stanowił: „§ 1. Nieważne jest małżeństwo między dwiema osobami, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub była do niego przyjęta i nie odłączyła się od niego formalnym aktem, a druga jest nieochrzczona. § 2. Od tej przeszkody można dyspensować tylko po wypełnieniu warunków, o których w kan. 1125 i 1126. § 3. Jeśli podczas zawierania małżeństwa strona była powszechnie uważana za ochrzczonej albo jej chrzest był wątpliwy, należy domniemywać, zgodnie z kan. 1060, ważność małżeństwa, dopóki w sposób pewny nie udowodni się, że jedna strona była ochrzczona, druga zaś nieochrzczona”, na mocy motu proprio *Omnium in mentem* paragraf pierwszy tego kanonu został zmieniony i brzmi następująco: „Nieważne jest małżeństwo między dwiema osobami, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub była do niego przyjęta, a druga jest nieochrzczona” (OM 3).

Nowa wersja tego kanonu z usuniętym fragmentem o „osobie, która nie odłączyła się formalnym aktem od Kościoła” bliższa jest nawet posoboro-

¹² Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła*, 27 września 2008, http://episkopat.pl/dokumenty/pozostale/5075_1Zasady_postepowania_w_sprawie_formalnego_aktu_wystapienia_z_Kosciola.html [dostęp: 23.03.2014].

¹³ Tamże.

wemu i będącemu natchnieniem dla twórców przepisów kodeksowych, dotyczących małżeństw mieszanych, motu proprio papieża Pawła VI *Matrimonia mixta* z 31 marca 1970 r., w którym możemy zapoznać się z formułą: „małżeństwo zawierane pomiędzy dwiema osobami z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub została do niego przyjęta, a druga jest nieochrzczona, jest nieważne, jeśli celebrowanie dokonuje się bez uprzedniej dyspensy ordynariusza miejsca”¹⁴.

Kolejnym kanonem, który został zmieniony przez *Omnium in mentem* jest kan. 1117, którego pierwotna treść brzmiała następująco: „Określona wyżej forma powinna być zachowana, jeśli przynajmniej jedna ze stron zawierających małżeństwo została ochrzczona w Kościele katolickim lub została do niego przyjęta i nie odstąpiła od niego formalnym aktem, z zachowaniem przepisów kan. 1127, § 2”. Należy dodać, że jest to odniesienie do formy zawarcia małżeństwa bez asysty kapłana, określonej w kan. 1116: „Jeśli osoba, zgodnie z przepisem prawa, kompetentna do asystowania jest nieosiągalna lub nie można do niej się udać bez poważnej niedogodności, kto chce zawrzeć prawdziwe małżeństwo, może je ważnie i godziwie zawrzeć wobec samych świadków: 1. w niebezpieczeństwie śmierci; 2. poza niebezpieczeństwem śmierci jedynie wtedy, jeśli roztropnie się przewiduje, że te okoliczności będą trwałe przez miesiąc czasu. § 2. W obydwu wypadkach, gdyby był osiągalny inny kapłan lub diakon, który mógłby być obecny, powinien być poproszony i razem ze świadkami był przy zawieraniu małżeństwa, z zachowaniem zasady ważności małżeństwa wobec samych świadków”.

Z kan. 1117 również zostało usunięte to samo sformułowanie co w kan. 1086, w związku z czym ostateczna treść kanonu po zmianie przyjęła następującą formę: „Określona wyżej forma powinna być zachowana, jeśli przynajmniej jedna ze stron zawierających małżeństwo została ochrzczona w Kościele katolickim lub została do niego przyjęta, z zachowaniem przepisów kan. 1127 § 2” (OM 4). Motywacja zmian treści kanonu jest tożsama z tą, która dotyczy kan. 1086. Należy oczywiście pamiętać, że sytuacja, dla której kan. 1117 powstał, jest dość rzadka i Kościół stara się, poprzez nauczanie wiernych, unikać sytuacji, w której asysta kapłana przy udzielaniu sakramentu małżeństwa jest niemożliwa.

Ostatnim kanonem z zakresu prawa małżeńskiego, który został zmieniony przez motu proprio Benedykta XVI, to kan. 1124, którego treść

¹⁴ Paulus VI, *Litterae apostolicae motu proprio datae „Matrimonia mixta”*, 31.03.1970, AAS 62 (1970), s. 257-263, nr 2.

przed wejściem w życie *Omnium in mentem* była następująca: „Małżeństwo między dwiema osobami ochrzczone, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub po chrzcie została do niego przyjęta i formalnym aktem od niego się nie odłączyła, druga zaś należy do Kościoła lub wspólnoty kościelnej nie mającej pełnej łączności z Kościołem katolickim, jest zabronione bez wyraźnego zezwolenia kompetentnej władzy”. Kanon ten wpływa na godziwość, nie zaś na ważność małżeństwa, zaś przez osobę ważnie ochrzczonego ustawodawca ma na myśli osobę przynależącą do Kościoła, do jednej ze wspólnot protestanckich lub Kościoła wschodniego, nie pozostających w łączności ze Stolicą Piotrową, co oznacza wszystkie wspólnoty chrześcijańskie, które na przestrzeni wieków oddzieliły się od Kościoła, nadal jednak zachowują wiarę w Chrystusa i Biblię jako Słowo objawione przez Boga¹⁵. W temacie ważności chrztu, który bezpośrednio wiąże się z problematyką kan. 1124, Stolica Apostolska wypowiedziała się poprzez dokument Papieskiej Rady ds. Popierania Jedności Chrześcijan Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu¹⁶.

Nowa treść kanonu, w której został usunięty ten sam element co w kan. 1086 i 1117, jest następująca: „Małżeństwo między dwiema osobami ochrzczone, z których jedna została ochrzczona w Kościele katolickim lub po chrzcie została do niego przyjęta, druga zaś należy do Kościoła lub wspólnoty kościelnej nie mającej pełnej łączności z Kościołem katolickim, bez wyraźnego zezwolenia kompetentnej władzy jest zabronione” (OM 5).

Opisywane przepisy dotyczące przeszkody różnej religii wiążą teraz, po nowelizacji KPK/83 przez Benedykta XVI, tych katolików, którzy odstąpili od Kościoła formalnym aktem, a których do tej pory nie obowiązywały normy kodeksowe dotyczące dyspensy od przeszkody różnej religii (*legibus ecclesiasticis non teneri circa dispensationem ab impedimento disparitatis cultus*), kanonicznej formy małżeństwa (*legibus ecclesiasticis non teneri circa formam canonicam matrimonii*) i dotyczące uzyskania zezwolenia

¹⁵ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 848.

¹⁶ Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan, *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, 25.03.1993, nr 92-98, <http://www.apologetyka.katolik.pl/nauczanie-ko%20C5%9Bcio%20C5%82a/rozne-dokumenty/papieska-rada-ds-popierania-jednoci-chrzecijan/127-dyrektorium-w-sprawie-realizacji-zasad-i> [dostęp: 2.04.2014].

wymaganego w przypadku małżeństw mieszanych (*legibus ecclesiasticis non teneri circa licentiam pro matrimoniis mixtis requisitam*)¹⁷.

*

Wprowadzona w KPK/83, a usunięta przez Benedykta XVI klauzula miała według ustawodawców ułatwić korzystanie z przynależnego wiernym, także tym, którzy zerwali więź z Kościołem, prawa do zawierania małżeństwa. Niestety praktyka prawna dowiodła, że stała się ona źródłem rozbieżnych interpretacji, przez co generowała problemy pastoralne i sądownicze¹⁸. Szczególny problem stanowiło połączenie rozbieżności wynikającej z interpretacji prawa kanonicznego, nałożonej na problematykę świeckiego prawa kościelnego i podatkowego w wielu krajach europejskich, w których przynależność do Kościoła wiąże się z rejestracją wiernych i zobowiązaniami podatkowymi na rzecz własnej wspólnoty¹⁹.

Podsumowując, można stwierdzić, że wydanie listu apostolskiego *Omnium in mentem* przez Ojca świętego Benedykta XVI świadczy zarówno o wysokiej świadomości jurysprudenckiej Stolicy Apostolskiej, jak i o tym, że proces prawotwórczy w Kościele nie jest zamknięty, dla dobra wiernych i samego Kościoła powszechnego. Duch Soboru Watykańskiego II, którego dorobek prawny i teologiczny jest podstawą dzisiejszego działania Kościoła, potrzebuje nieustannej pielęgnacji i troski naukowej, gdyż wyzwania współczesnego świata, tempo zachodzących przemian społecznych i rosnąca świadomość prawna wiernych wymagają od ustawodawców zachowania najwyższej dbałości o standardy prawne, z uwzględnieniem troski o dostosowanie się do nauki teologicznej. Należy bowiem pamiętać, że prawo kanoniczne pochodzi nie tylko od człowieka, za nim bowiem stoi pierwotny Prawodawca, i należy dochować starań o to, by Jego słowa nie zostały wypaczone przez nadmiar „dobrych chęci”.

Zmiany, które *Omnium in mentem* wprowadziło do aktualnie obowiązującego Kodeksu, dotyczą łącznie pięciu kanonów. Bardzo łatwo możemy owe zmiany podzielić na dwie grupy – zmiany w prawie dotyczącym sakramentu święceń i zmiany w prawie dotyczącym sakramentu małżeństwa.

¹⁷ Por. P. Gajda, *Zmiany sformułowań w Kodeksie Prawa Kanonicznego*, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAI/pg_omnium2010.html [dostęp: 17.03.2014].

¹⁸ Por. *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 842.

¹⁹ Tamże, s. 143.

Zmiany związane z sakramentem święceń to, po pierwsze – wyraźniejsze oddzielenie powszechnego kapłaństwa wiernych od kapłaństwa służebnego (hierarchicznego), po drugie – podkreślenie różnicy w trójstopniowej hierarchii kapłaństwa służebnego pomiędzy biskupstwem, prezbiteratem i diakonatem. Tutaj największą zmianą jest rozróżnienie na tych, którzy są przeznaczeni do posługi kapłańskiej (biskupi i prezbiterzy), będących przedstawicielami Chrystusa Głowy Kościoła, i tych, którzy mają służyć w diakonii liturgii, miłości i słowa. Zmiany w tych kanonach niewątpliwie są bardziej dogmatyczne niż praktyczne.

Drugi filar zmian w *Omnium in mentem* to zmiany w prawie sakramentu małżeństwa. Tu mamy do czynienia z korektą podyktowaną przede wszystkim względami praktycznymi. Dokonane zostały zmiany w trzech kanonach, we wszystkich usuwając sformułowanie mówiące o „osobie która nie odłączyła się od Kościoła formalnym aktem”. Zastosowanie przez autorów Kodeksu Prawa Kanonicznego tego zwrotu prawnego doprowadzało do licznych wątpliwości i potencjalnych nadużyć, wypaczających pierwotny sens jego wprowadzenia. Nowo zredagowane, według papieskiego motu proprio, wersje kan. 1086, 1117 i 1124 nie tylko usuwają wątpliwości, pozwalając w praktyczny sposób ułatwić rozpoznanie sytuacji osób pragnących wstąpić w związek małżeński, ale też dogmatycznie rozjaśniają postrzeganie osób, które z różnych przyczyn postawiły się w opozycji do Kościoła i jego prawa.

Promulgowany przez Benedykta XVI list apostolski jest dowodem żywej troski Stolicy Apostolskiej o dobro wiernych. Współczesny świat generuje dla Kościoła wiele nieznanych do tej pory problemów, ale też generuje nowe, duszpasterskie możliwości, dlatego należy trwać w nieustającej czujności i dbałości o to, by zarówno konstytutywny element prawa kanonicznego, jakim jest KPK/83, jak i dokumenty o znacznie niższej randze, były najwyższej jakości produktami myśli prawnej, zrozumiałymi nie tylko dla prawników kanonicznych, a także zgodnymi z katolicką nauką teologii.

BIBLIOGRAFIA

Źródła prawa

Benedykt XVI, List apostolski motu proprio „*Omnium in mentem*” na temat zmian w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1983 r., 26.10.2009, *L'Osservatore Romano* (wyd. polskie), 5 (2010), s. 13-14.

- Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus, 27.05.1917, *Acta Apostolicae Sedis* 9 (1917), pars II, s. 1-593.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus, 25.01.1983, *Acta Apostolicae Sedis* 75 (1983), pars II, s. 1-317; Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984.
- Katechizm Kościoła Katolickiego, Poznań 1994.
- Konferencja Episkopatu Polski, Zasady postępowania w sprawie formalnego aktu wystąpienia z Kościoła, 27 września 2008, http://episkopat.pl/dokumenty/pozostale/5075.1,Zasady_postepowania_w_sprawie_formalnego_aktu_wystapienia_z_Kosciola.html [dostęp: 23.03.2014].
- Kongregacja ds. Duchowieństwa, Instrukcja Kapłan, Pasterz i Przewodnik wspólnoty parafialnej, 4.08.2002.
- Papieska Rada ds. Popierania Jedności Chrześcijan, Dyrektorium w sprawie Realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu, 25.03.1993 r., <http://www.apologetyka.katolik.pl/nauczanie-ko%C5%9Bcio%C5%82a/rozne-dokumenty/papieska-rada-ds-popierania-jednoci-chrzecijan/127-dyrektorium-w-sprawie-realizacji-zasad-i-> [dostęp: 2.04.2014].
- Paulus VI, Litterae apostolicae motu proprio datae „Matrimonia mixta”, 31.03.1970, *Acta Apostolicae Sedis* 62 (1970), s. 257-263.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele „Lumen gentium”, 21.11.1964, w: Sobór Watykański II, Konstytucje. Dekrety. Deklaracje, Poznań 2002, s. 104-166.

Literatura

- ABC Chrześcijanina. Mały słownik, red. S. Zalewski, Warszawa 2001.
- Gajda Piotr, Zmiany sformułowań w Kodeksie Prawa Kanonicznego, http://www.opoka.org.pl/biblioteka/T/TA/TAI/pg_omnium2010.html [dostęp: 17.03.2014].
- Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Małek Paweł, Odnowiona struktura posługi diakona w świetle pasterskiej władzy biskupa i prezbitera według nauki Soboru Watykańskiego II, Kraków 2008.
- Saj Marek, Zmiany w kodeksowym prawie sakramentu święceń, *Prawo i Kościół* 3 (2011), s. 177-185.
- Śmigiel Wiesław, Diakoniat stały w Polsce – eksperyment, czy przywrócenie właściwego i trwałego stopnia hierarchicznego w Kościele?, *Roczniki Pastoralno-Katechetyczne* 3 (58) 2011, s. 347-362.

**Sacraments of Holy Orders and Matrimony
by the motu proprio *Omnium in mentem* written by Benedict XVI**

S u m m a r y

This article presents a document issued in the form of the Apostolic Letter motu proprio by Pope Benedict XVI on October 26, 2009 and entitled *Omnium in mentem*. This document is vital to the canon law, because it is changing the contents of up to five articles of the Code of Canon Law. It is the second after the John Paul II's 1998 motu proprio *Ad Tuendam Fidem* amendment to the Code. It relates to two areas – the sacrament of Holy Orders and the sacrament of Marriage. Changes made in the canons on the sacrament of Holy Orders (canons 1008, 1009) are amended dogmatic. They illuminate the difference between the common priesthood of the faithful and the ministerial priesthood, as well as organize the three-level hierarchy of the ministerial priesthood, stressing that the diaconate is not (as opposed to the episcopacy and the presbyterate) representation of Christ, the Head of the Church, but has its own ministerial appointment. The change in the law of marriage, in the canons of 1086, 1117 and 1124, involves the removal of these wordings, talking about “a person who is not by a formal act seceded from the Church”. This change is of practical significance, since putting it avoids the problems of interpretation and abuse laws.

Słowa kluczowe: Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 r., prawo kanoniczne, nowelizacja, kanony, diakonat, apostazja

Key words: Code of Canon Law of 1983, canon law, amendment, canons, diaconate, apostasy